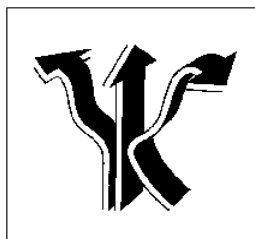

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ
з дисципліни**

**«Робота з організаціями громадянського суспільства»
(для бакалаврів)**

КИЇВ – 2016

Підготовлено доцентом кафедри соціології та соціальної роботи *Грабовенко Н.В.*

Затверджено на засіданні кафедри публічного адміністрування
(протокол № 4 від 24 листопада 2016 р.)

Схвалено Вченою радою Українсько-Азербайджанського Інституту
соціальних наук і самоврядування Г.А. Алієва
(протокол № 4 від 24 листопада 2016 р.)

Грабовенко Н.В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Робота з організаціями громадянського суспільства» (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2016 – 9 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст самостійної роботи студентів, питання для самоконтролю, список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом
(МАУП), 2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота студентів в рамках навчальної дисципліни «Робота з організаціями громадянського суспільства» передбачає формування самостійності у здобутті знань, способах оволодіння складними вміннями і навичками бачити зміст та мету роботи, організувати власну самоосвіту, вміння по-новому підходити до вирішення питань, оптимізувати пізнавальну і розумову активність і самостійність, здатність до творчості.

Чітке планування є необхідною умовою для успішної самостійної роботи. Наукою і практикою встановлено, що лише самостійна робота дозволить студенту засвоїти систему знань, глибоко вникнути в суть науки, оволодіти необхідними навичками, розвинути свої здібності і таланти. Без добре організованої та планомірно здійснюваної самостійної роботи немає і не може бути справжньої вищої освіти та наукового пізнання.

Самостійна робота, будучи найважливішим засобом освіти, має будуватися на основі наукової організації розумової праці, яка вимагає дотримання наступних положень:

- визначити свої можливості, знати свої позитивні сторони і недоліки, особливості своєї пам'яті, уваги, мислення, волі;
- знайти найбільш придатні для себе методи самостійної роботи і піклуватися про їх удосконалення;
- починаючи роботу, встановити її мету (навіщо я працюю, що маю досягти в своїй роботі);
- скласти план роботи і працювати, дотримуючись цього плану (що і в який термін я маю виконати);
- здійснювати самоконтроль, самоперевірку в процесі роботи;
- вміти створити сприятливу обстановку для своєї роботи і постійно покращувати її;
- виконувати вимоги гігієни праці, створювати гігієнічні умови для праці;
- працювати щодня, систематично, а не від випадку до випадку.

В умовах організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, збільшенні обсягу навчального матеріалу, який рекомендований студентам на самостійне опанування, неможливо обійтись без самостійної роботи студентів як в аудиторній, так й позааудиторний час. Індивідуальний пошук знань важливий, адже сприяє розвитку допитливості, зацікавленості, орієнтує на дослідницьку роботу теоретичного або дослідно-експериментального рівнів.

Активну участь в організації самостійної роботи студентів бере викладач, який, враховуючи освітні можливості студентів, чітко визначає обсяг та складність самостійної роботи; рекомендує різноманітні форми самостійної роботи; допомагає оволодівати методами самостійної роботи; періодично здійснює контроль за перебігом самостійної роботи студентів.

Метою навчальної дисципліни є ознайомлення з особливостями взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського

суспільства; формами, моделями і традиціями взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства.

Основні завдання:

- ознайомити студентів з основними благодійними фондами та організаціями, що мають представників в Україні;
- сформуванню вміння аналізувати діяльність НДО соціального спрямування за зазначеними критеріями;
- ознайомити із діяльністю ресурсних центрів для НДО;
- надати знання щодо інноваційних механізмів взаємодії держави і інститутів громадянського суспільства.

У результаті студент має знати:

- структуру, принципи побудови недержавного сектора;
- загальні технології взаємодії органів державної влади з недержавними організаціями;
- основні напрями діяльності, які впроваджують недержавні організації.

Студент має вміти:

- використовувати можливості недержавного сектора у вирішенні проблем;
- налагоджувати партнерські стосунки з недержавними організаціями за умови соціального діалогу і посередництва;
- планувати з недержавним сектором.

Засоби контролю знань студентів з дисципліни:

- *поточний контроль* студентів проводиться з метою перевірки засвоєння ними основних положень лекційного матеріалу. Він здійснюється на семінарських заняттях, шляхом опитування (письмового та усного), тестування, прослуховуванням доповідей та рефератів студентів, оцінки якості відповідей на контрольні запитання та індивідуальні та творчі завдання;

- *підсумковий (модульний) контроль* – здійснюється за рахунок аналізу результатів модульних контролів студентів за темами навчальної дисципліни. Підсумкова оцінка розраховується як сумарний бал успішності кожного студента за заліковими модулями навчальної дисципліни та під час проведення заліку за означеним у навчальній програмі переліком питань;

- *підсумково-модульний контроль за дисципліну* здійснюється з урахуванням середньозваженого усіх оцінок за залікові модулі. Підсумково-модульна оцінка може перескладатися з метою її підвищення в період проведення тижнів академічного контролю за означеними у навчальній програмі переліком питань.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ДИСЦИПЛІНИ «РОБОТА З ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА»

Самостійна робота студентів є основною формою оволодіння знаннями у вільний від аудиторних занять час.

До самостійної роботи належать такі види робіт, які студенти виконують під час підготовки до всіх аудиторних занять, у процесі підготовки індивідуальних завдань, навчально-пошукової або науково-дослідної діяльності. Це не залежить від того, здійснюється робота за умов консультування викладачем, або без його участі; поза розкладом, або за розкладом, що регламентує самостійну підготовку.

З дисципліни «Робота з організаціями громадянського суспільства» рекомендуються такі види самостійної роботи:

- самостійне вивчення й поглиблене опрацювання певних тем дисципліни та окремих питань;
- вивчення матеріалу лекцій за конспектами, підручниками і спеціальною літературою;
- підготовка до семінарських занять за допомогою статей з наукових періодичних журналів та авторефератів дисертацій;
- виконання індивідуальних завдань;
- виконання творчих завдань;
- написання рефератів.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ Й ПОГЛИБЛЕНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.

Теоретичні підходи до вивчення механізму взаємодії органів державної влади і інститутів громадянського суспільства

Тема 1. Форми, моделі і традиції взаємодії інститутів держави і громадянського суспільства (2 години)

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Громадянське суспільство - це громадська сфера, яка займає проміжне місце між особистістю і державою, як комунікативний процес між громадянином і державою.

Під терміном "**інститути громадянського суспільства**" ми розуміємо розгалужену мережу автономних по відношенню до держави, добровільних об'єднань громадян, що характеризуються високим рівнем суспільної свідомості та політичної культури, діяльність яких спрямована на забезпечення особистих, політико-економічних, соціально-культурних та інших прав і свобод кожного громадянина.

Історично держава як суб'єкт верховної влади виступала єдиною формою організації суспільного життя, впорядковуючи будь-яку соціально значиму діяльність людей. Однак імперативи державного впливу не

виключають можливості громадської діяльності, різноманіття форм якої утворює структуру громадянського суспільства.

Цивільні інститути і держава (в особі органів державної влади) покликані робити кроки назустріч один одному в ім'я досягнення десяти основних завдань свого партнерства:

- Побудова основ громадянського суспільства;
- Формування справжньої демократичної системи шляхом привнесення етики в усі сфери суспільного життя, державного і місцевого управління, підприємницької діяльності;
- Сполучені громадян навколо загальнонаціональної ідеї;
- Забезпечення участі цивільних інститутів в адміністративній реформі, антикорупційної діяльності, експертизі проектів законодавчих та нормативних актів, підтримці системи відкритості органів влади, наданні соціально значущих послуг;
- Організація громадянської освіти;
- Консолідація громадянського суспільства на позапартійною платформі, спрямована на підтримку соціальної стабільності в регіоні;
- Організація громадської підтримки регіональних планів і програм;
- Реалізація соціально значущих громадських ініціатив;
- Розвиток кооперації всередині некомерційного сектора, узагальнення позитивного досвіду роботи;
- Розвиток контактів цивільних інститутів і органів влади на міжрегіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях.

На думку вченого В. Любашіц, партнерські відносини цивільних інститутів і органів державної влади ґрунтуються на **наступних принципах**:

- 1) дотримання норм чинного законодавства;
- 2) невторчання у визначені законом функції повноважних органів сторін;
- 3) вирішення питань шляхом переговорів, організації дискусій, круглих столів та інших форм взаємодії на рівноправній основі;
- 4) відмова від публічного міжсекторного протистояння;
- 5) прийняття узгоджених рішень.

Тривалий період держава як суб'єкт авторитету влади виступала єдиною формою організації суспільного життя, організовуючи і направляючи всяку соціально значиму діяльність людей. Визначення громадянського суспільства як приватної сфери соціуму, незалежної як від держави, так і від громадських структур, наприклад соціальних рухів тощо., Не отримало широкого поширення в науковій літературі.

Розглядаючи галузі діяльності НДО, можна виділити такі групи:

1. Політичні НДО, в тому числі:
  - політичні партії,
  - громадсько-політичні рухи,
  - НДО, що займаються переважно виборами та референдумами,
  - правозахисні НДО,
  - НДО, що займаються законотворчістю;

2. Економічні НДО, в тому числі:

- підприємницькі,
- приватизаційні,
- інвестиційні,
- кредитні спілки,
- профспілки;

3. НДО, що стосуються духовного життя суспільства і працюють у таких галузях, як:

- релігія,
- творчість,
- культура,
- національно-культурні відносини,
- мова,
- освіта,
- друковані засоби масової інформації,
- електронні засоби масової інформації,
- охорона авторських прав,
- наука та науково-технічна діяльність,
- винахідництво;

4. НДО, що діють у соціальній сфері, зокрема, в таких галузях:

- сім'я та шлюб,
- діти,
- молодь, у тому числі студентство,
- фізкультура та спорт,
- охорона здоров'я,
- охорона навколишнього середовища,
- праця,
- житло,
- споживання,
- правопорушення,
- дозвілля.

Розглядаючи територію, на яку розповсюджується сфера дії НДО, можна говорити про районні, міські, обласні, регіональні, всеукраїнські, міжнародні НДО.

НДО можна також класифікувати за ознакою об'єднання в них певних соціальних та професійних груп населення:

- військовослужбовці,
- «чорнобильці»,
- «афганці»,
- інваліди (в тому числі різні групи інвалідів: позбавлені зору, слуху, діти-інваліди, діти-інваліди, що страждають ДЦП тощо),
- ветерани,
- представники депортованих у період сталінщини народів,
- реабілітовані,
- депортовані до Німеччини за часів Другої світової війни,

- вузькопрофесійні об'єднання (математичні, фізичні, хімічні, біологічні, географічні, юридичні, медичні товариства та ін.).

Громадянське суспільство - це найбільш висока ступінь в розвитку соціальної спільності, міра його зрілості, розумності, справедливості, людяності. Громадянське суспільство починається з громадян, з їх волі.

На підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки.

По-перше, держава і громадянське суспільство є взаємозалежними і взаємообумовленими інститутами культури кожної держави: без існування держави (державних органів та інших інститутів державної влади) не існувало б громадянського суспільства (його інститутів) в тому сучасному розумінні, яке надається цьому поняттю сьогодні; без існування громадянського суспільства, інститути якого обмежують і в певній мірі контролюють (відслідковують) діяльність державних органів, не допускаючи їх безконтрольності і незаконності, не існувало б демократичної правової держави в тому розумінні, яке він має сьогодні.

По-друге, завданнями взаємодії (партнерства) інститутів громадянського суспільства і держави (в особі органів державної влади) є: побудова основ громадянського суспільства; формування справжньої демократичної системи шляхом привнесення етики в усі сфери суспільного життя, державного і місцевого управління, підприємницької діяльності; згуртування громадян навколо загальнонаціональної ідеї; забезпечення участі цивільних інститутів в адміністративній реформі, антикорупційної діяльності, експертизі проектів законодавчих та нормативних актів, підтримці системи відкритості органів влади, наданні соціально значущих послуг; організація громадянської освіти; консолідація громадянського суспільства на позапартійною платформі, спрямована на підтримку соціальної стабільності в регіоні; організація громадської підтримки регіональних планів і програм; реалізація соціально значущих громадських ініціатив; розвиток кооперації всередині некомерційного сектора, узагальнення позитивного досвіду роботи; розвиток контактів цивільних інститутів і органів влади на міжрегіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях.

По-третє, необхідно класифікувати наявні в науці концепції теоретичного розмежування держави і громадянського суспільства в такий спосіб: 1) концепція ототожнення і взаємозумовленості держави і громадянського суспільства, суть якої полягає в органічному спорідненості і єдності цих понять, ототожненні їх як гомогенних форм єдиної соціального життя, мають ідентичні інститути і цілі; 2) концепція панування держави над громадянським суспільством, суть якої полягає в необмеженій верховній влади держави, яка може бути надмірною і небезпечною в силу своєї несумісності з особистими свободами; 3) концепція протиставлення і генетичних відмінностей між державою і громадянським суспільством (принципові відмінності їх генезису, інституційного устрою, цілей розвитку); 4) концепція громадянського суспільства як проміжної ланки між інститутами держави та сім'ї (концепція Г. Гегеля), суть якої полягає в

трактуванні громадянського суспільства не як природного стану свободи, а як історично створеної сфери морального життя (що включає в себе економіку, суспільні класи, корпорації і інститути, покликані піклуватися про добробут громадян і забезпечувати цивільне право), яка "розташовується" між патріархальної сім'єю і державою; 5) концепція причинності виникнення громадянського суспільства, суть якої в тому, що воно виникає там і тільки тоді, де і коли інститут держави вже не в змозі оптимально виконувати функції регламенту суспільних відносин, де визріли передумови громадянського компромісу і світоглядного плюралізму.

По-четверте, перспективи демократичних перетворень і досягнення стабільного соціально-економічного та політико-правового розвитку країни багато в чому залежать від характеру взаємовідносин між громадянським суспільством і державою. Ці взаємини повинні включати в себе два взаємопов'язаних моменти: всебічний розвиток громадської ініціативи і самодіяльності; твердження міцного правопорядку у всіх сферах життя громадянського суспільства і держави.

По-п'яте, формами взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах формування останнього можуть стати:

- Взаємне цілеспрямований вплив держави на громадянське суспільство і громадянського суспільства на державу, за певних межах втручання з метою ефективного та якісного виконання ними їх завдань і функцій;

- Взаємодопомога держави і громадянського суспільства в правовій формі і при наявності справжнього правосуддя;

- Взаємний контроль держави і громадянського суспільства, в тому числі силами правозахисних організацій, інституту Уповноваженого з прав людини в Україні тощо.;

- Участь громадянського суспільства в здійсненні державної політичної влади шляхом впливу на неї через виборчу систему, засоби масової інформації і т.п., а також здійснення політичної влади через органи місцевого самоврядування;

- Взаємна відповідальність громадянського суспільства і держави.

Література: 1,3,5

Тема 2. Правова держава як умова функціонування і розвитку громадянського суспільства (4 години)

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Громадянське суспільство виступає історичною передумовою становлення правової держави. Без зрілого громадянського суспільства неможлива побудова демократичної політичної системи. Тільки свідомі, вільні і політично активні громадяни здатні створювати найбільш

раціональні форми колективного життя. З іншого боку, держава покликана забезпечувати умови для реалізації прав і свобод осіб і груп.

Духовна сфера громадянського суспільства передбачає свободу думки, слова, реальні можливості публічно висловлювати свою думку; самостійність і незалежність наукових, творчих та інших об'єднань від державних структур.

В цілому громадянське суспільство віддає пріоритет прав і свобод людини, підвищення якості його життя. Це передбачає:

- Визнання природного права людини на життя, вільну діяльність і щастя;
- Визнання рівності громадян в єдиних рамках для всіх законів;
- Затвердження правової держави, що підпорядковує свою діяльність закону;
- Створення рівності шансів для всіх суб'єктів економічної та соціально-політичної діяльності.

Громадянське суспільство тісно стикається і взаємодіє з правовою державою, основні функції якого зводяться до наступного:

- Вироблення спільної стратегії суспільного розвитку;
- Визначення та обґрунтування пріоритетів, темпів, пропорцій розвитку економічних і соціальних сфер суспільства;
- Стимулювання суспільно корисної діяльності громадян і захист їх прав, власності та особистої гідності;
- Демократизація всіх сфер життєдіяльності суспільства;
- Захист кордонів і забезпечення громадського порядку.

Правова держава являє собою таку форму організації діяльності державної влади, при якій сама держава, всі соціальні спільності, окремі індивіди поважають право і знаходяться в однаковому ставленні до нього. Право в цьому випадку виступає способом взаємозв'язку держави, суспільства і індивіда.

Принципами правової держави є:

- 1) створення законодавчої системи, що відповідає об'єктивності права;
- 2) закріплення в законодавстві широкого комплексу природних невідчужуваних і демократичних прав людини, їх забезпечення реальними матеріальними та іншими гарантіями, надійним захистом від будь-яких посягань;
- 3) поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову: гілки влади повинні бути незалежні один від одного і повинні діяти відповідно до конституційно закріпленими повноваженнями;
- 4) верховенство закону, на основі і на виконання якого створюються і реалізуються всі підзаконні акти;

Поняття "правова держава" передбачає не тільки підпорядкування державної влади надконституційним нормам, скільки обмеження його всемогутності в інтересах гарантування прав окремого індивіда перед обличчям держави. Правова держава сама себе обмежує певним комплексом постійних норм і правил. Держава стає правовим саме тому, що воно

підпадає під владу права. Таким чином праву належить пріоритет перед державою.

У правовій державі чітко і точно визначені форми, шляхи і механізми діяльності держави, межі свободи громадян, гарантовані правом.

До загальних вимог, яким має відповідати правова держава, відносяться:

- Відповідність законодавства найважливішим інтересам всіх класів і соціальних верств, тенденціям соціально-економічного розвитку та морально-психологічної ситуації в суспільстві;

- обмежень вплетення законодавства в контекст практичного процесу вирішення нагальних проблем;

- Суворе відповідність поточного законодавства конституційному;

- Практичне забезпечення верховенства закону по відношенню до підзаконних нормативних актів;

- Діалектичне поєднання стабільності і динамізму законодавства;

- Наявність відпрацьованих демократичних процедур участі громадян у правотворчому процесі;

- Облік громадської думки;

- Наявність скоєного юридичного механізму вирішення спірних і конфліктних ситуацій між суб'єктами права на всіх рівнях аналітичної, державної, соціальної структури;

- Високий рівень правових знань та правової культури громадян.

Таким чином, **правова держава забезпечує:**

- 1) верховенство права і закону;

- 2) максимальну гарантію прав і свобод людини;

- 3) рівність усіх перед законом і судом.

Ефективне функціонування правової держави передбачає наявність у нього рівноправного партнера, яким виступає громадянське суспільство. Громадянське суспільство становить сферу абсолютної свободи приватних осіб у відносинах один з одним. Воно постає у вигляді соціального, економічного, культурного простору, в якому взаємодіють вільні індивіди, які реалізують приватні інтереси і здійснюють індивідуальний вибір.

Література: 1,4,8,10

Тема 3. Нормативно-правова база становлення інститутів громадянського суспільства і держави

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання:*

Становлення нормативно-правової бази розвитку інститутів громадянського суспільства і держави має глибокі історичні корені. Розглянемо це питання детальніше. Так, в дополітичному первісному співтоваристві не було ні вільних індивідів, ні права і держави. Вільні індивіди з'явилися вперше лише як суб'єкти права і держави в політично

організованому суспільстві людей: виникло після первісного ладу політичне суспільство тотожне тодішньому правопорядку, тодішньому праву і державі. Те ж саме (з поправкою на відсутність рабів і стану обмеженість свободи індивідів) можна сказати і про політичний суспільстві епохи феодалізму, що був становий правопорядок, станове право і держава. Розкладання цього феодального політичного суспільства і формування нового неполітичного громадянського суспільства (і відповідний прогрес свободи) знайшло своє вираження в цивільно-політичному (індивідуально-цивільному) правопорядку, в праві і державі Нового часу.

Подальший прогрес свободи пов'язаний з офіційним визнанням і закріпленням у чинному позитивному праві прав людини як приватної особи (у вигляді вихідних, незалежних від держави і його установлений, природних і невідчужуваних прав і свобод людини) поряд з колишніми правами людини як публічно-політичного обличчя (громадянина). Даному ступені розвитку прав і свобод людей відповідає розрізнення і відносно самостійне буття громадянського суспільства і держави. При цьому колишнє цивільно-політична держава поступово розвивається в сучасна правова держава - у міру затвердження в громадянському суспільстві і державі панування права і правового закону (історично кажучи, - панування природних і невідчужуваних прав і свобод людини і відповідних їм норм позитивного права).

Історично першими офіційними актами, закріпити природні і невідчужувані права і свободи людини, були Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки (4 липня 1776 року) білль про права 1789 - 1791 рр. (Перші десять поправок до Конституції США), французька Декларація прав людини і громадянина (26 серпня 1789 року).

Необхідно мати на увазі, що природні (природжені) і невідчужувані права і свободи людини і після їх офіційного визнання і набуття ними сили закону (позитивного права) не перестають бути природними і невідчужуваними правами і свободами, яким повинні відповідати всі позитивне право і діяльність держави. Так само і держава, ставши правовим в сучасному розумінні, тобто окремою правовою конструкцією політичної влади з поділом влади і т.д., продовжує залишатися публічно-політичною організацією.

Сьогодні в Україні існують правові передумови розвитку громадянського суспільства. Так, в Конституції України записано:

- «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» (ст. 3);

- «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування ... » (ст. 5);

- «Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України» (ст 15);

- «Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ... Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах ... Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів ...» (ст. 36);

- «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обираються можуть бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування» (ст 38);

- «Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органи місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк» (ст 40);

- «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб ...» (ст 55);

- «Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії» (ст 69).

У цьому контексті цілком закономірним повинен бути аналіз нормативно-законодавчих документів через призму їх відповідності Конституції України.

Слід зазначити, що побудова громадянського суспільства (відповідно до змісту статей Конституції України) має бути основною метою діяльності органів державної влади в процесі забезпечення прав і свобод громадянина.

Регулювання окремих складових політики сприяння розвитку громадянського суспільства забезпечено такими нормативно-правовими актами, як: Законом України "Про громадські об'єднання", "Про соціальний діалог в Україні", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про інформацію", "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності", "Про молодіжні та дитячі громадські організації", "Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності", "Про органи самоорганізації населення", "Про професійних творчих працівників та творчі спілки", "Про благодійну діяльність та благодійні організації", "Про волонтерську діяльність", "Про свободу совісті та релігійні організації", "Про соціальні послуги" та ін. В останні п'ять років прийнято Закони України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", "Про доступ до публічної інформації", "Про безоплатну правову допомогу", "Про засади запобігання і протидії корупції" та ін.

Література: 2,3,5,9

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Практика взаємодії держави і громадянського суспільства

Тема 4. Засоби масової інформації як елемент розвинутого громадянського суспільства

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Громадянське суспільство як феномен суспільного життя за своєю суттю є інститутом, який створює протизвагу державним органам влади, запобігаючи тим самим її узурпацію. У країнах з усталеною демократією інститути громадянського суспільства формувалися стихійно протягом декількох століть під впливом розвитку капіталістичних відносин з усіма їх атрибутами (ринок, особиста свобода громадян, парламентаризм) і були передумовою становлення демократії.

Логіка становлення інститутів громадянського суспільства в постсоціалістичних країнах, в тому числі і в Україні, в корені відрізняється від логіки аналогічних процесів в європейських демократіях. Суть проблеми в тому, що на постсоціалістичному просторі громадянське суспільство "виростає з демократії", тому тут формується т.зв. перевернута модель громадянського суспільства, коли своєрідне співавторство в його становленні належить державі, оскільки тільки під впливом зменшення кількості держави в регулюванні життя громадян вивільняється простір для розвитку громадянського суспільства.

З іншого боку, широке залучення країни до "вдосконалення" громадянського суспільства призводить до перманентного конфлікту між органами державної влади та ще не сформованим громадянським суспільством, яке "відвойовує" сфери компетенції у держави. Інститути громадянського суспільства як неодмінний атрибут демократії не є універсальними, а під впливом історичних особливостей кожної країни здатні приймати різні форми і прояви.

У сучасному українському суспільстві в найзагальнішому вигляді існує три основних способи інформаційної комунікації: неформальні контакти; суспільно-політичні організації (політико-правові інститути та ін.); засоби масової інформації.

В даний час із способів інформаційної комунікації особливо динамічно розвиваються саме засоби масової інформації. Взагалі при аналізі засобів масової інформації слід остерігатися їх розуміння лише як продукту комунікації. Такий догматичний формально (вузький) підхід до їх сутності може зорієнтувати на одностороннє і неповне усвідомлення їх ролі в житті суспільства, він заохочує консервативні погляди, ігноруючи особливості сучасного розвитку і формування публічної сфери громадянського суспільства. При такому підході заперечується багатоаспектність засобів масової інформації як відокремленого соціального інституту, що є елементом

громадянського суспільства, його взаємозв'язок і обумовленість соціальними відносинами.

В рамках загальної концепції є необхідним обґрунтувати, що ЗМІ - це спосіб інформаційного впливу, який утворює самостійне утворення, здатне за допомогою сучасних технологій надавати як цілеспрямоване, так і спонтанне вплив на громадян, формувати їх цінності, установки і мотиви поведінки, в тому числі і в правовій сфері.

Засоби масової інформації в публічній сфері на сьогоднішній день є важливою частиною громадянського суспільства, здійснюючи діалог громадян, суспільства і держави (в особі органів державної влади), а також розглядаються як інструмент гласності, відкритості, публічної сфери, громадянського суспільства. З цієї позиції вчений С. Терроу характеризує відкриту політичну систему, визначає її як систему з високим "ступенем чуйності" по відношенню до вимог, що висуваються знизу, тобто громадськістю.

У соціологічній літературі виділяються кілька показників ступеня відкритості органів державної влади та політичної системи в цілому. До них відноситься, по-перше, число політичних партій, фракцій і інших об'єднань, які здатні переводити вимоги різних соціальних груп на мову офіційною парламентською політики. Чим їх більше, тим менш імовірно формування громадських рухів, вимоги яких не вписалися б в політичний спектр вимог, висунутих політичними партіями. Для України важливим сьогодні є не стільки кількість партій (їх зовсім недавно налічувалося безліч), скільки їх здатність представляти інтереси соціальних груп. До недавнього часу це вироблялося ними малоефективно, а тому існуючі та активні неурядові організації і рухи змушені були безпосередньо впливати на структури виконавчої влади, часом навіть надаючи своїх лідерів в якості співробітників цих структур.

Другим показником ступеня відкритості є поділ виконавчої та законодавчої влади. Оскільки законодавча влада безпосередньо підзвітна виборцям, вона більш чутлива до вимог населення, а значить і інститутів громадянського суспільства, в порівнянні з виконавчою. В сучасній Україні проблема полягає в тому, що законодавча влада не володіє таким політичним вагою, як виконавча. І, тим не менш, структури громадянського суспільства протягом усього періоду реформ співпрацюють з цією гілкою влади досить активно: приймаючи участь в розробці законів, беручи участь в громадських слуханнях, що проводяться цими органами, в інформуванні їх про події в країні порушеннях. Однак більш ефективно це робити зсередини, наприклад, через депутатів.

За твердженням вчених, наступний (третій) показник відкритості - це наявність механізму об'єднання і узгодження вимог, висунутих різними соціальними і політичними суб'єктами. Відкритість системи зменшується, якщо в ній не розроблений механізм формування політичних компромісів і консенсусу. Проблеми відкритого суспільства є важливою стороною розвитку демократичних засад.

Найважливішими інструментами громадянського суспільства є суспільно-правові та громадські структури телебачення, радіомовлення та інтернету, які дають громадянам можливість брати участь в діалозі в публічній сфері. Засоби масової інформації можна уявити як організаторів і керівників різними процесами в суспільстві, що і відбивається в використанні їх для побудови громадянського суспільства і створення публічно-правової сфери в умовах сучасної України.

Література: 2,3,4,5,11

Тема 5. Партії як зв'язуючий елемент між громадянським суспільством і державою

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Модернізація системи державного управління в Україні в значній мірі залежить від успішності переходу політичної системи від закритої форми функціонування до відкритої. У цьому процесі особлива роль відводиться інститутам громадянського суспільства. Адже вони як засобу створення і реалізації різних суспільно-політичних програм, рішень, як регулятори діяльності соціальних суб'єктів і їх інтеграції повинні допомогти в становленні і розвитку консолідованого громадського руху, яке б направляло енергію громадян на творчу діяльність і тим самим знижувало рівень соціальної напруженості в суспільстві ,

У гармонійному розвитку демократичної держави важливу роль відіграє активність інститутів громадянського суспільства в суспільно-політичній сфері. Функція представництва інтересів громадян в політичній сфері покладено на **політичні партії**. Роль політичних партій у демократичній політичній системі - критична. Вони є головним компонентом парламентського представництва в демократичній державі і становлять кістяк парламентської демократії. Однак політичні партії є свого роду закритими громадськими асоціаціями, сформованими групою громадян, об'єднаних спільною ідеологією або іншими інтересами (місцевими, регіональними, діловими і т.д.). Партії діють на принципах виборності. Мета партії - увійти у владу і керувати країною. Тому, природно, що вони мають тенденцію ставати певними закритими кланами, особливо якщо знаходяться при владі протягом довгого періоду.

В перехідній політичній системі, де інститути громадянського суспільства ще не зміцніли, існування багатопартійної системи створює істотні перешкоди для розвитку демократичного політичного режиму і громадянського суспільства. А. Колодій, аналізуючи партійну типологію Г. Кітшельда, зазначає, що перевага в таких перехідних суспільствах мають партії харизматичного і клієнтелістські типів. Перші, як відомо, створюються шляхом об'єднання неструктурованих мас навколо популярних лідерів. За СВОЄЇ Другі суті - кланово-олігархічні. Це патронажні організації, які

залучають на свій бік тих виборців, які сподіваються на отримання певних особистих вигод внаслідок їх перемоги. Харизматичні і клієнтелістські партії, скоріше, шкодять розвитку демократії, ніж сприяють їй. Формально дотримуючись загально визнані правила політичного процесу, вони демонструють громадянам, що вирішальними факторами не є демократичні змагання, а ірраціональні чинники (в разі харизми) або суто матеріальні (в разі клієнтелізму). Як наслідок, серед громадян, особливо серед більш обізнаною їх частини, поширюється негативне ставлення до багатопартійності.

Значно важче в умовах невисокого суспільної свідомості, властивого перехідних суспільств, розвивати третій тип партій - програмних. Саме такі партії забезпечують раціональну мотивацію поведінки виборців, вкрай необхідну для функціонування демократичної влади. Саме від цих партій залежить стабілізація демократичних реформ, і саме наявність таких партій свідчить про розвиненість громадянського суспільства.

Отже, партії не завжди і не обов'язково є продуктом громадянського суспільства. Вони можуть утворюватися певними тіньовими структурами заради корисливих цілей. Це особливо характерно для перехідних суспільств, в яких, з одного боку, існує розгалужена мережа тіньових економічних відносин, а з іншого - молоді і незрілі програмно-політичні партії, які ще не отримали достатньої сили, щоб вплинути на громадян держави. Громадська думка, відбите в соціологічних дослідженнях, свідчить про те, що політичні партії поступаються громадським організаціям за рівнем довіри населення.

У концепції громадянського суспільства як комунікативного процесу поняття "громадянин" розкривається через поняття "участь" (діяльність громадян в громадських організаціях та громадських інститутах). При демократії громадська участь проявляється переважно у формі саморегуляції. Усталені традиції взаємодії влади і суспільства не вимагають писаних норм права. Наприклад, у Франції немає закону про політичні партії. В основному на Заході відсутні закони про опозицію і т.п., тобто прогалини в нормативно-правовому конституційному регулюванні в цьому випадку заміщуються сформованими моральними нормами і принципами, які є нормою поведінки для кожного громадянина.

У перехідних суспільствах рівень саморегуляції є недостатнім, і навпаки, значно вище рівень політико-правової регламентації суспільного життя. Це пояснюється існуванням великої кількості загроз і ризиків, здатних дестабілізувати і без того хиткий політичний процес, порушити баланс сил і інтересів. У зв'язку з цим тексти конституцій постсоціалістичних суспільств зазвичай надто деталізовані і об'ємні. Тобто завдяки створенню політико-правових умов, своєрідних правил гри забезпечується доступ громадських інститутів до процесів формування політичних рішень, і вони тим самим інституалізує.

Вітчизняні дослідники, серед іншого, виділяють наступні три базові **форми взаємодії органів державної влади та політичних партій:**

1. Ініціативно-консультативна. Політичні партії проводять консультації з органами державної влади та громадськими організаціями, направляють проекти законів, програми для обговорення з цими організаціями, отримують від них різні висновки, пропозиції, зауваження і т.п. При цьому ініціатива може виходити і від партії, і від неурядової організації. При такій формі взаємодії неурядові організації і партії зазвичай не втрачають автономності, а механізми співпраці не є чітко регламентованими.

2. Координаційна. Партії, органи державної влади та неурядові організації визначають чіткі спільні завдання і цілі, а співпраця відбувається з частковою втратою автономії, також сторони інвестують певні кошти в загальну справу. Така співпраця може існувати під час виборчої чи іншої політичної кампанії, по кампанії лобіювання і т.п. Така взаємодія часто стає початком довгого тісної співпраці.

3. Тісна співпраця. Характеризується міцними партнерськими зв'язками між партіями, неурядовими організаціями та органами державної влади, спільною метою, загальним членством, значною втратою автономії, наявністю формальних угод, інвестуванням коштів усіма сторонами. Прикладом є т.зв. припартійні молодіжні, жіночі та інші організації. Зазвичай більшість таких неурядових організацій є членами партії.

В рамках кожної форми можуть існувати договірні відносини, взаємодія може відбуватися також з інвестуванням спільних ресурсів або без нього.

Література: 1,3,5

Тема 6. Організаційні форми взаємодії державних органів із громадськими об'єднаннями

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Говорячи про взаємодію НДО з державою, необхідно мати на увазі об'єктивно обумовлений антогонізм між громадянським суспільством та державою. Будь-яка держава (в тому числі й у цивілізованих країнах), виходячи з пріоритетів стабільності й порядку, прагне розширити сферу свого впливу, збільшити зони регулювання та регламентування життя людей, зменшуючи свободу вибору. Така природа держави. Державний чиновник завжди вважає, що він апріорі мудріший, ніж проста людина, і краще знає, як тому треба жити. Цій експансії держави протистоїть громадянське суспільство – сукупність усіх недержавних структур, що самоусвідомлює себе, структурована недержавна частина народу. Його політичний смисл полягає в ототожненні себе з домінуючим фактором суспільного прогресу, в розумінні свого природного верховенства над державою. Розвинуте громадянське суспільство, будучи інтелектуальним опонентом держави, змушує її орієнтуватися на громадські інтереси, громадську думку в головних аспектах внутрішньої та зовнішньої державної політики.

Виконуючи захисні функції, громадянське суспільство робить об'єктом спільної уваги й аналізу порушення прав людини та відновлює справедливість або зводить ці порушення до мінімуму.

У тоталітарній державі, якою був СРСР, громадянське суспільство було повністю придушене, тут кожен, хто домагався відновлення порядку й справедливості, навпаки, дискредитувався цілком залежною пресою та корумпованими громадськими організаціями. Однак, коли критика та інакодумство в державі заборонені, - помилки управління своєчасно не виправляються, вони накопичуються, і врешті решт настає момент, коли ніякий, навіть найжорсткіший терор не в змозі стримати систему від краху. Рано чи пізно тоталітарна держава приречена на розвал; некерованість, непередбачуваність цього процесу прирікає людей на великі страждання. Недарма в китайців здавна існує прокляття: «Щоб ти жив на переламі часів!...».

Громадянське суспільство в Україні досить слабе, поки що воно неспроможне переламати ситуації на краще. Його характерними рисами є страх перед державою та гіпертрофований конформізм. Хоча держава говорить про пріоритет прав людини, законності, про первинність інтересів особи та вторинність інтересів держави, ці заяви лишаються деклараціями. В нас відбувається подальша бюрократизація чиновництва, яке внутрішньо не переорієнтоване на підлеглість перед громадянами. В економічному плані наша держава, на жаль, банкрут, а в культурному - провінціал. І, тим не менш, численні структури, створювані громадянами знизу на основі самоорганізації, прагнуть «приліпитися» до держави, очікують від неї опіки, субсидій і тим самим потрапляють у повну від неї залежність.

Це не дивно. Всі ми без винятку - радянські люди, і всім властивий у тій чи іншій мірі патерналістський менталітет, позбутися якого дуже важко. Відіграє відому роль і традиційна українська «слухняність». Усім нам необхідно розкріпачитися, позбутись страху перед свободою, навчитися любити її й тим самим позбутись внутрішньої підлеглості державі. Тільки в цьому випадку зможе зміцнитися й наша державність. Якщо ж громадянське суспільство в Україні не зможе подолати архетип покори, то молода держава заматеріє та закаменіє в дуже неприємному для нас варіанті. Відбуватиметься подальша олігархізація й бюрократизація, протиріччя всередині суспільства стануть погострюватись і підірвуть існуючий порядок.

Література: 2,3,5,6,8

Змістовий модуль III.

Інноваційні механізми взаємодії держави і громадянського суспільства

Тема 7. Пріоритетні напрями спільної діяльності держави і громадських організацій в контексті забезпечення громадської безпеки країни

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

З моменту становлення держави як політико-управлінського інституту, воно пройшло кілька етапів у своєму розвитку. Від боротьби держави за суверенітет на займану територію, до права впливу на ідеали і цінності своїх громадян, від розмежування прав між державою і особистістю, до обмеження прав особистості в інтересах безпеки.

Але вже в ХХІ столітті перед інститутом держави виникають нові виклики, пов'язані не тільки з завоюваннями попередніх століть, а й з новими неоднозначними тенденціями глобалізаційних процесів в світі. Тільки закріпивши в статуті Організації Об'єднаних Націй право держави на самооборону і суверенні самостійні дії з придушення сепаратизму на контрольованих територіях, сама правозастосовна практика вже через кілька років почала оскаржувати це право колективними резолюціями.

З кінця 90-х років ХХ століття, пов'язаних з утворенням нових незалежних держав в результаті розпаду СРСР, крім стрімко розвиваються процесів глобалізації ще одним домінуючим трендом стає демократизація держав, а також розвиток ідей громадянського суспільства. Ці та інші процеси почали чинити значний тиск на інститут держави, реалізацію його функцій на всередині і зовні політичної арени. Незважаючи на рідкісні винятки з правил, сучасна демократія в політичній практиці визнається абсолютною цінністю і ідеалом, до якого слід прагнути державам.

Однак впровадження в політико-державну діяльність демократичних принципів та ідеалів неминує породжує суперечності, нерідко паралізують реалізацію функцій держави, головною з яких, як і раніше, слід вважати забезпечення безпеки особистості та суспільства. Особливо актуальними напрямками діяльності держави в даному контексті стають пошук нових, перспективних заходів забезпечення національної безпеки та її галузевих напрямків: державної, інформаційної, соціальної та громадської.

Окремо розглядаючи питання виділення тих тем, інформація з яких є найбільш значущою для збереження громадянського миру і політичної стабільності держави, авторами були виділені наступні:

- Інформація, що стосується рівня соціального благополуччя громадян;
- Інформація, яка характеризує сфери культури, науки і освіти;
- Інформація, яка зачіпає питання забезпечення прав і свобод громадян відповідно до діючої в країні конституції;
- Інформація, яка розкриває хід і результати виборів в різні органи і рівні влади в країні

Література: 1,3,5

Тема 8. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства в реалізації антикорупційної політики

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Боротьба з корупцією в Україні набуває особливої гостроти. Ефективність антикорупційної діяльності безпосередньо залежить від

активної участі в ній не тільки державних, але і громадських структур. Саме інститути громадянського суспільства можуть виступити тією рушійною силою, яка здатна забезпечити адекватне сприйняття і реалізацію законних громадських інтересів при прийнятті рішень органами влади всіх рівнів. Однак на практиці у взаємодії державних і громадських інститутів, в тому числі з питань боротьби з корупцією, спостерігається деяка роз'єднаність.

Разом з тим держава усвідомлює необхідність широкого залучення громадян до вирішення зловбоденної завдання подолання корупції. Основні напрямки діяльності державних органів щодо підвищення ефективності протидії корупції визначено Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII "Про запобігання корупції". Серед них - створення механізму взаємодії державних органів з громадськими та парламентськими комісіями, громадянами та інститутами громадянського суспільства з питань протидії корупції.

До основних нормативно-правових актів антикорупційного законодавства можна також віднести:

- Конституцію України;
- Указ Президента України "Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки";
- Постанова кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 р №950 "Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування";
- Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року №265 "Про затвердження Державної програми щодо реалізації заходів державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015-2017 роки";
- Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року №65 "Про затвердження Правил етичної поведінки державних службовців";
- Кримінальний кодекс України, XVII Розділ "Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»;
- Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю";
- Закон України від 18 квітня 2013 року №221-VII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність до стандартів Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією" (зміни до ст.ст. 354, 368, 369, 370 КК України);
- Указ МІНІСТЕРСТВА України від Юстиції 23 червня 2010 № 1380/5 "Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів";
- Закон України від 2 жовтня 1996 року №393 / 96-ВР "Про звернення громадян";
- Закон України від 13 січня 2011 року №2939-VI "Про доступ до публічної інформації";

- Закон України від 14 жовтня 2014 року №1699-VII "Про заходи державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки";

- Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII "Про запобігання корупції";

- Закон України від 14 жовтня 2014 року №1698-VII "Про Національне антикорупційне бюро України".

В рамках даної проблеми взаємодії державних і громадських інститутів в антикорупційній діяльності слід виділити дві основні групи причин, що сприяють прояву корупції, - низький рівень правосвідомості і відсутність дієвих механізмів зворотного зв'язку суспільства і держави.

Так, *низький рівень правосвідомості громадян* та інших учасників правовідносин в чималому ступені сприяє поширенню корупції. Організація і проведення заходів щодо підвищення рівня правосвідомості - сфера спільної діяльності органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. У числі основних напрямків реалізації Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 роки - розширення системи правової освіти населення. Підвищення рівня правосвідомості в суспільстві також є одним з напрямків діяльності ряду громадських об'єднань, наприклад, Асоціації правників України.

Взаємодія держави з громадянським суспільством в даному напрямку здійснюється за допомогою залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації антикорупційних освітніх програм, організації експертних обговорень, сприяння в наданні ефірного часу в інформаційно-комунікаційних мережах і т.д.

Іншою причиною корупції є *слабкий зворотний зв'язок громадян з органами державної влади та органами місцевого самоврядування*, в тому числі в сфері захисту їх прав. Держава, з одного боку, створює спеціалізовані органи і посади для забезпечення такої взаємодії (наприклад, Національне агентство з питань попередження корупції, уповноважений з прав людини), а інститути громадянського суспільства, з іншого боку, сприяють зміцненню такого зв'язку, представляючи інтереси своїх членів.

У реалізації національної антикорупційної стратегії держави правова культура учасників правовідносин грає істотну роль, рівень якої багато в чому визначає зміст і ефективність регулятивної, виховної та охоронно-захисної функцій держави.

Правова культура - це не формальна законослухняність, яка веде до відчуженості між можновладцями і суспільством, а різновид духовної культури, який культивує повагу до права і виступає чинником формування високої громадянської активності, правомірної поведінки, почуття відповідальності учасників правовідносин. Це є необхідною умовою побудови справді демократичної правової держави.

Література: 7,8,9,10

Тема 9. Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства в реалізації економічної функції

При самостійному опануванні навчального матеріалу доцільно звернути увагу на *наступні питання*:

Громадянське суспільство як область приватної життєдіяльності сполучить у собі інтереси і потреби різних соціальних і політичних суб'єктів, що досить часто призводить до протиріч і конфліктів між ними. Знімати гостроту протиріч між суб'єктами громадянського суспільства, створювати певну соціальну гармонію покликані не тільки самі громадяни, а головним чином демократична держава, що є верховним арбітром. Без демократичної держави громадянське суспільство не зможе нормально функціонувати: у ньому можуть початися дезінтеграційні процеси розпаду і гострого протистояння різних соціальних груп, громадських організацій. І, навпаки, без саморозвивається громадянського суспільства, здатного контролювати правлячу бюрократію, держава ніколи не буде демократичним, стане однієї з різновидів авторитарних режимів.

Розвиток некомерційного сектора в сучасному суспільстві неможливо без активної участі та підтримки з боку держави. Незалежність організацій громадянського суспільства від державних органів - це міф, спростований практикою всіх розвинених демократій світу.

Фінансова державна підтримка некомерційних організацій реалізується за кордоном в п'яти основних формах:

- У вигляді прямого виділення фінансової підтримки, одна з форм якої - субсидії;
- У формі надання грантів декількох типів;
- На основі укладання контрактів;
- За рахунок підписання угод про співпрацю / партнерстві;
- У вигляді надання позичок і вкладення акцій.

Література: 9,10

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Для активізації самостійної роботи студентів та здійснення поточного контролю знань пропонується виконання індивідуальних та творчих завдань. Теми індивідуальних та творчих завдань дозволяють активізувати комунікативні аспекти навчального процесу, надають студенту можливість розкрити свій творчий потенціал.

Індивідуальні та творчі завдання можуть носити як теоретичний, так і практичний характер. Ці форми самостійної роботи студентів розглядаються, по-перше, як метод популяризації соціального знання, по-друге, як можливість побачити позицію студента та спосіб її реалізації, по-третє, як

метод активізації навчальної свідомості, подолання стереотипів та пошук нових форм вивчення соціальної дійсності. Підґрунтям для цього виступає сама форма завдання, яка поєднує індивідуальну позицію автора з необхідністю наукового її обґрунтування. Крім інтелектуального напруження, яке сприяє активізації мислення студента, творче завдання дозволяє найбільш повно розкритися студенту, тому що він бачить необхідність свого втручання в проблему, що досліджується.

Виконання індивідуальних та творчих завдань формує у студента:

- навички формулювання і аргументування власної точки зору;
- вміння аналізувати складні суспільні проблеми;
- вміння самостійно здобувати необхідну інформацію;
- навички критичного аналізу соціальної реальності та застосування

набутих теоретичних знань для їх практичного вирішення.

Використовуючи програмне забезпечення MS PowerPoint, студент у довільній формі презентації викладає основні положення обраних тем.

Завдання до ІНДЗ:

1. Скласти таблицю «Типи недержавних (неприбуткових) організацій (де було б зазначене напрям діяльності; форми і методи взаємодії із органами державної влади)» (30 балів):

Громадська організація	Напрямок соціальної роботи	Форми і методи взаємодії

2. Скласти таблицю «Правове забезпечення діяльності недержавних організацій» (30 балів):

Закони, постанови, укази	Основні положення щодо соціальної роботи

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Поняття недержавної (неприбуткової) організації.
2. Благодійність, благодійна організація.
3. Типи організацій.
4. Структура недержавної (неприбуткової) організації.
5. Основні посади в організації. Посадові обов'язки.
6. Значення недержавної (неприбуткової) організації щодо вирішення соціальних проблем.
7. Спрямованість діяльності недержавних організацій.
8. Джерела фінансування.
9. Спонсорство як джерело фінансування недержавних організацій.
10. Меценатство як джерело фінансування недержавних організацій.

11. Показники життєдіяльності недержавних організацій.
12. Законодавчі акти та нормативні документи, що регулюють діяльність недержавних організацій.
13. Стосунки недержавних організацій, які надають соціальні послуги із бізнесовими колами як важлива складова менеджменту організації.
14. Стосунки недержавних організацій, які надають соціальні послуги із ЗМІ як важлива складова менеджменту організації.
15. Практичні рекомендації по роботі із спонсорами.
16. Правила проведення прес-конференції та написання прес-релізу.
17. Особливості стосунків зі ЗМІ.
18. Правила проведення прес-конференції та написання прес-релізу.
19. Міське соціальне замовлення.
20. Положення про міське соціальне замовлення.
21. Угоди про спільну діяльність між міською (районною) державною адміністрацією та громадською організацією на виконання соціальних послуг.
22. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку.
23. Робота волонтерів в недержавній організації.
24. Соціальна робота недержавних організацій в зарубіжних країнах.
25. Соціальна робота недержавних організацій в Україні.
26. Поняття громадської безпеки країни.
27. Взаємодія держави і інститутів громадянського суспільства в реалізації антикорупційної політики.
28. Поняття антикорупційної політики держави.
29. Взаємодія держави і інститутів громадянського суспільства в реалізації антикорупційної політики.
30. Поняття політичної партії.
31. Структура партії як політичної організації.
32. Функції політичних партій як елементу громадянського суспільства.
33. Законодавчі акти та нормативні документи, що регулюють становлення інститутів громадянського суспільства і держави.
34. Поняття правової держави.
35. Функції і принципи функціонування правової держави.
36. Форми взаємодії органів державної влади і інститутів громадянського суспільства.
37. Моделі взаємодії органів державної влади і інститутів громадянського суспільства.
38. Традиції взаємодії органів державної влади і інститутів громадянського суспільства.
39. Правила проведення круглого столу.
40. Правила проведення та надання інтерв'ю.
41. Конституція України про розвиток організацій громадянського суспільства та взаємодію його з органами державної влади.
42. Правова культура громадян, фактори, що впливають на розвиток правової культури.

43. Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства щодо подолання корупції.
44. Нормативно-правові акти, що регулюють процес подолання корупції в Україні.
45. Механізм розробки та створення соціальних проектів.
46. Форми фінансової підтримки держави некомерційних організацій.
47. Охарактеризуйте ключові проблеми взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади.
48. Охарактеризуйте ключові завдання соціальної політики держави.
49. Охарактеризуйте управлінський механізм взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства щодо вирішення економічних проблем.
50. Охарактеризуйте систему соціальних послуг в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Стецьков О., Майорова Н., Шелковнікова В. та ін. Волонтерська служба недержавної організації соціальної сфери. – К.: Сфера, 2000. – 92 с.
2. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. – К.: Академпрес, 1999. – 112 с.
3. Сидоренко О.І., Сидоренко Н.М. Зв'язки з громадськістю: Як їх встановлювати та підтримувати?: Навчально-методичний посібник. – 2-е вид. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1998. – 100 с.
4. Дімітров Ю. Правове регулювання легалізації неприбуткових організацій в Україні: процес реєстрації громадських та благодійних організацій у запитаннях та відповідях. – К.: Центр інновацій та розвитку, 2000. – 28 с.
5. Громадянське суспільство: історія та сучасність: монографія / Т. В. Розова, О. С. Білоусов, Л. В. Вінокурова [та ін.]; за заг. ред. Т. В. Розової. – Одеса: Юридична літ-ра, 2010. – 344 с.

Додаткова

5. Проект ТАСІС «Посилення регіональних соціальних служб»: – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/sp/document/36508>.
6. Система соціальних услуг в Украине. Обзор процесса реформирования – К.: МОП, 2009. – 64 с.
7. Горемікіна Ю. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – №1(11). – С 18-23.
8. Горелов Д. Роль громадянського суспільства у реформуванні системи надання соціальних послуг населенню: – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/28.htm>.

9. Сідельнік Л. Залучення організацій громадянського суспільства до надання соціальних послуг в Україні. Аналітичний огляд сучасного стану та перспектив: – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=6032293>

10. Соціальні послуги в Україні: Сьогодення та перспективи / Т.Н.Семигіна, К.С.Міщенко, Т.Г.Кіча та ін. – К.: ВК «Зірка», 2007. – 213 с.

11. Горемикіна Ю. Проблеми розвитку та реформування соціальних послуг в Україні // Механізм регулювання економіки. – 2010. – №3. – Т.2. – С. 34-37.

12. Ньюмен К. Ліцензування соціальних послуг у європейських країнах // Соціальна політика і соціальна робота. - № 4. – 2004. – С.13-18.

13. Аналітичний звіт «Законодавчі, фінансові та інституційні умови участі недержавних організацій на ринку соціальних послуг в Україні» (Київ, листопад 2009 р.): – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=603277134&mode=thread&order=0&thold=0>.

14. Абетка з доступу до публічної інформації: навч.-метод. посіб. / за ред. Д. М. Слизьконіс, В. В. Тарана. – К.: “Центр Політичних Студій та Аналітики”, 2012. – 88 с.

15. Бабінова О. О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю: дис. канд. держ. упр. / О. О. Бабінова. – К.: Нац. академія державного управління при Президентові України, 2006. – 250 с.

16. Барков В. Ю. Формування громадянського суспільства в Україні / В. Ю. Барков, Т. В. Розова // Український соціум. – К.: “Знання України”, 2005. – С. 614–681.

17. Безверхнюк Т. М. Європейські стандарти врядування на регіональному рівні: [монографія] / Безверхнюк Т. М., Саханенко С. Є., Топалова Е. Х.; За заг. ред. Т. М. Безверхнюк. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. – 328 с.

18. Ван Каувенберг Ж. Європейська хартія з регіональної демократії / Ван Каувенберг Ж.: доповідь Конгресу з питань регіоналізму; 11 грудня 2007 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.despro.org.ua/index2.php?option=com_content&task=view&id=128&pop. – Назва з екрану.

19. Вінніков О. Ю. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Ю. Вінніков, А. О. Красносільська, М. В. Лациба; УНЦПД. – К.: Агентство “Україна”, 2012. – 80 с.

20. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. Дослідження категорії громадське суспільство / Ю. Габермас. – Львів: Літопис, 2010. – С. 19.

21. Газарян С. В. Гуманістичний аспект технологій розвитку людського потенціалу / С. В. Газарян // Теорія та практика державного управління: [зб. наук. праць]. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ “Магістр”, 2012. – № 4.

22. Газарян С. В. Концепція зростання потенційних можливостей особи, уповноваженої на виконання функцій держави або органів місцевого

самоврядування / С. В. Газарян // Теорія та практика державного управління : [Зб. наук. праць]. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2013. – № 1.

23. Газарян С. В. Технології розвитку людського потенціалу як нова наукова та навчальна дисципліна / С. В. Газарян // Теорія та практика державного управління: [зб. наук. праць]. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2012. – № 3 (38). – С. 11–19.

24. Герасіна Л. Громадянське суспільство і колізії в процесі реалізації політичної влади / Л. Герасіна // Вісник Академії правових наук України. – № 3 (54). – Харків, 2008. – С. 43–51.

25. Гоббс Т. Левиафан / Гоббс Т. Избранные произведения: В 2-х томах. Т. 2. – М. “Академия”, 1991. – С.23.

26. Голіченко О. Механізми впливу недержавних організацій на державні структури / О. Голіченко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 27–34.

27. Головенко Р. Науково-практичний коментар до Закону України “Про доступ до публічної інформації” / Р. Головенко, Д. Котляр, О.Нестеренко [та ін.]; за заг. ред. Д. Котляра. – К.: ГО “Фундація “Центр суспільних медіа”, 2012. – С. 20–21.

28. Головенько В. Ставлення молоді до громадського життя // Молодь України у дзеркалі соціології / Заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка. – К.: УІСД, 2001. – С. 125-133.

29. Гражданское общество: истоки и современность / Научн. ред. проф. И.И. Кальной. – СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2013. – С. 10.

30. Демократизація України: програма малих проєктів. Посібник з розвитку громад: Практичний порадник для небайдужих / Кол.авт.: Л.О.Єльчева, І.М. Ібрагімова та ін. – К.: “Альфа” – 2007. – 458 с.

31. Державна політика розвитку громадянського суспільства: моніторинг ефективності. Європейський досвід. – К.: ПРООН, 2011. – 97 с.

32. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

33. Джекі Сміт Світове громадянське суспільство? Міжнародні громадські рухи та організації і соціальний капітал // Журнал “І”. – 2001. – № 21. – С. 54-56.